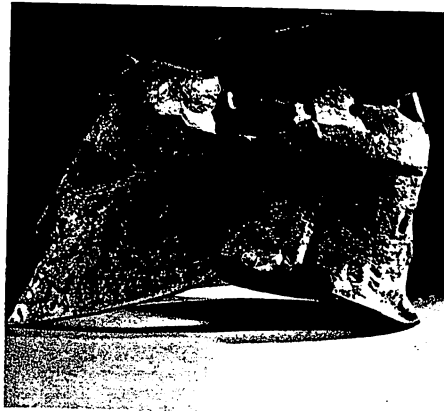

ταν από τον κίνδυνο υπερκέρρασης τους από το περσικό Ιππικό. Οι Έλληνες επιτέθηκαν κατά των Περσών, που είχαν αποβιβαστεί από τα πλοία, τρέχοντας με όρμη, δέχθηκαν όμως την αντίθεση των Περσών τοξοτών του περσικού, που διέσπασαν το αδύνατο κέντρο της ελληνικής φάλαγγας. Ταυτόχρονα, τα ισχυρά επίλεκτα αποσπάσματα των Ελλήνων υπερφαλάγγισαν το περσικό Ιππικό και το ελαφρό περσικό στά πλευρά και στη συνέχεια κατατρόπωσαν το περσικό περσικό στο κέντρο. Οι Έλληνες, όμως, διέκοψαν την καταδίωξη των Περσών προς την ακτή, για να θάψουν τους νεκρούς τους (192 άνδρες) και έτσι οι Πέρσες πρόφτασαν να μπουν στα πλοία τους και να ξανοιχθούν στην ανοιχτή θάλασσα. Στο Μαραθώνα οι Έλληνες όπλατες, που ενήργησαν σε σχηματισμό φάλαγγας, νίκησαν τον πολυαριθμότερο, αλλά λιγότερο οργανωμένο περσικό στρατό.

Αριστερά: Περικεφαλαία - ανάθημα του Μιλτιάδη στο Ιερό του Διός στην Όλυμπία μετά τη νίκη του Μαραθώνα (Μουσειο Όλυμπιας). Δεξιά: Μηδική περικεφαλαία - λάφυρο από τη μάχη του Μαραθώνα (490 π.Χ.).

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

Μαραθών. Δήμος κατά την αρχαιότητα στη βορειοανατολική ακτή της Αττικής, που καταλαμβάνει το βόρειο τμήμα της τοπικής αττικής πεδιάδας (ή πεδιάδας του Μ., μήκους 9 χλμ.), όπου έκτεινόνταν η Ιωνική τετράπολη της περιοχής. Η τετράπολη αυτή έφερε και το όνομα Ύττηνια, πιθανόν πελασγικό με άγνωστη σημασία.

Τό όνομα του αρχαίου δήμου οφείλεται στον τοπικό ήρωα Μάραθο ή Μαραθώνα ή στον Άρκάδα ήρωα Μάραθο (Πλούτ. Θησεύς 32) ή στο γιό του Έπιωπέα από τη Σικυώνα κατά τον Πausανία, που μετοίκησε στα παραθαλάσσια της Αττικής (B 1, 1). Θρυλείται ότι ο επώνυμος ήρωας Μάραθος οδήγησε στην Αφιδνα της Αττικής τους Διόσκουρους, για να αποσπάσουν από τον Θησέα την αδελφή τους Έλένη, που την είχε απαγάγει.

Οι άνασκαφές του Σπ. Μαρινάτου έπιβεβαίωσαν τη συνεχή κατοικία του χώρου στους προϊστορικούς και πρωτοϊστορικούς χρόνους (από την παλαιότερη Νεολιθική περίοδο μέχρι και την ύστερη Μυκηναϊκή εποχή), με αποτέλεσμα να θεωρείται βέβαιο πιά, ότι η περιοχή υπήρξε τό κατ' έξοχή λίκνο της φυλής των Ελλήνων. Έδώ, κατά τον Φιλόχορο (FGH Hist. 328 F 94) ο Κέκροψ συνοίκισε τό πλήθος των κατοίκων της Αττικής και μετά, με τη βοήθεια του Έρεχθέα, Ίδρυσε ο Ξοῦθος, γιός του Έλληνα - μετά την έξωση του από τή Θεσσαλία - ομόροπονδο κράτος με τους δήμους δήμους Μαραθώνα, Οινόη, Τρικόρυ(ν)θο και Προβάλινθο. Αυτό έγινε, έπειδή ο Ξοῦθος νυμφεύθηκε την Κρέουσα, θυγατέρα του Έρεχθέα, βασιλιά των Αθηνών (της Κεκροπίας) και είχε, έτσι, κάθε δυνατότητα για την ανάπτυξη, έδραίνση και επέκταση της δύναμής του με την προίκα που πήρε υπό τύπο επικαρπίας αυτής της ευφορότερης επαρχίας της Αττικής που του παραχωρήθηκε. Από τό Μαραθώνα ξεκινώντας οι γενάρχες των Ελλήνων (ο Άχαιοί και ο Ίωνας) έγιναν δημιουργοί του μεγαλείου και του πολιτισμού του ελληνικού έθνους.

Η μυθολογία της Αττικής συνδέει την πεδιάδα του Μ. με τη μάχη που έγινε ανάμεσα στους Αθηναίους και τον Εϋρυσθέα, που εισέβαλε στην Αττική για να έξολοθρεύσει τους Ηρακλείδες, που κατέφυγαν στον Θησέα από την Τραχίνα. Ο θάνατος του Εϋρυσθέα στη μάχη αυτή (που συνδέεται με τό σημείο Ούρυσθέως κεφαλή) - κοντά στη Μακαρία Πηγή - όπου έθαψε ο Ίόλαος τό κεφάλι του Εϋρυσθέα) οδήγησε τους Μαραθώ-

νιους στην άμεση έγκαθίδρυση Ιδιαίτερης λατρείας προς τιμή του Ηρακλή και γι' αυτό καυχιόντουσαν (Πaus. Α 32,5), πώς πρώτοι αυτοί τον λάτρεψαν σαν θεό. Ο ναός του ιδρύθηκε στην περιοχή Βαλαρία (βλ. παρακάτω). Έξ άλλου, τό όνομα Μακαρία Πηγή προέρχεται από την κόρη του Ηρακλή και της Δηϊάνειρας, που αυτοθυσιάστηκε χάρη των Ηρακλειδών και της υπέρ των Αθηναίων έκβασης του άγώνα.

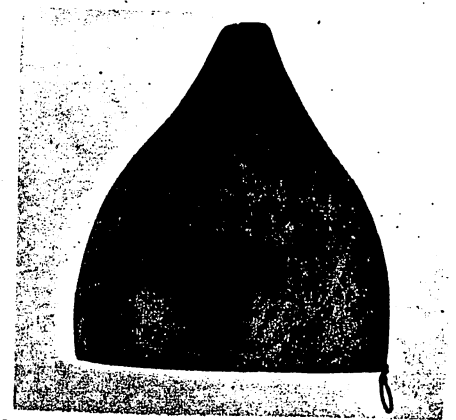
Στην τετράπολη κατ' έξοχή λατρευόταν ο Διόνυσος και άλλες θεότητες, όπως ο Άπόλλων Δήλιος (από τό Μαραθώνα ξεκινούσε η θεωρία για τή Δήλο), ή Αθηνά Έλλωτίς και από την εποχή της μάχης του Μαραθώνα ο θεός Πάν για τή βοήθεια που πρόσφερε στους Αθηναίους με την ήθική ύποστήριξη προς τον διερχόμενο από την Άρκαδία Φειδιπίδη.

Η διοικητική διαίρεση του Μ. υπήρχε και πριν από τό συνοικισμό του Θησέα που τοποθετείται πιά στον 8ο, περίπου, π.Χ. αι. (πρβλ. Η. Herter, Theseus re suppl. XIII, 1973, στ. 1211 - 5 και ΕΕΦΣΓΑ 1968 - 69, 278). Μετά τή συνένωση των δήμων της Αττικής, η περιοχή του Μαραθώνα αποτέλεσε ένα πλούσιο, ισχυρό και πολυάριθμο δήμο, που ανήκε στην παραλιακή τριπύ της φυλής Αιαντίδος. Στην ίδια πεδιάδα του Μαραθώνα τοποθετείται η σύλληψη του Μαραθώνιου ταύρου από τον Θησέα επί βασιλείας του Αιγέα και, ίσως, τή θυσία ταύρου στην Άκρόπολη των Αθηνών απέδιδε ή τμηματικά σωζόμενη από στεατίτη πυξίδα της Άκρόπολης (Jdl 1892, 80· AM 1909, 93· SMEA 1976, 184).

Τό Μαραθώνα χρησιμοποίησε σαν βάση του ο Πεισίστρατος (541 π.Χ.), όταν κινήθηκε μετά τή νίκη του στην Παλλήνη για να έπιβάλει την τρίτη τυραννίδα του. Τό 490 π.Χ. ο Μ. υπήρξε θέατρο άγώνα κατά των Περσών και ή τελευταία άναλαμπή του σημειώθηκε κατά τή ρωμαϊκή εποχή, όποτε έζησε και ο περιώνυμος Ηρώδης ο Αττικός.

Τοπογραφία. Στην περιοχή του Μ. υπάγονταν οι 4 δήμοι της «τετραπόλεως» και σαν σύνολο πρέπει να αναφερθούν τά εύρηματα χρονολογικά, λόγω της σχέσης τους με την ιστορία της περιοχής.

Σπήλαιο Πανός στην Οινόη. Η προτίμηση των ανθρώπων της Νεολιθικής εποχής για τή χρήση σπηλαίων σαν κατοικήσιμου χώρου φαίνεται και σε αυτή την περίπτωση. Τό σπήλαιο άνασκάφηκε από τον Ι. Παπαδημητρίου τό 1957 - 58 (Έργον 1958, 15 - 22). Κατά

τά εύρηματα, ή χρήση του όρίζεται αρχικά στους παλαιότερους Νεολιθικούς χρόνους για οικιστικούς σκοπούς και, στη συνέχεια, και σαν νεκροταφείο, ενώ από τους Ιστορικούς χρόνους για λατρευτικούς σκοπούς. Δέ φαίνεται τυχαίο τό γεγονός, ότι τό σπήλαιο είχε δύο εισόδους, όπως συνέβαινε και με τό σπήλαιο της Νεμέας.

Κύρια είσοδος ήταν ή ανατολική και ή πρώτη κοίλανσή της είχε χρησιμοποιηθεί στους παλαιότερους Νεολιθικούς χρόνους σαν κατοικία και σε μεταγενέστερους Νεολιθικούς χρόνους για ένταφιασμούς. Τά εύρηματα στο σημείο εκείνο περιλάμβαναν σύγχρονη κεραμική και λίθινους πελέκεις. Στην πρώτη αίθουσα υπήρχε μεσολιθική κεραμική και υπολείμματα ενός εμμεγέθους είδωλλίου ζωγραφμένου κατά την άμαυρή διακόσμηση.

Η κατοίκηση είχε επέκταθει σε όλο τό σπήλαιο, όπως διαπιστώθηκε ότι είχε χρησιμοποιηθεί και ή δυτική είσοδος του σπηλαίου. Στά βαθύτερα στρώματα βρέθηκαν όστρακα της παλαιότερης Νεολιθικής περιόδου. Στην πρώτη αντίστοιχα αίθουσα βρέθηκαν νεώτερα νεολιθικά άγγεϊα, που είχαν επικάλυψη είτε από μικρές πλακωτές πέτρες είτε από άλλο χονδροειδές άγγεϊο και, προφανώς, όρισμένα από αυτά είχαν χρησιμοποιηθεί για λατρευτικούς σκοπούς (Schachermeyer, AA 1962, 170 - 2). Ένα μόνυτο άγγεϊο είχε φαίη διακόσμηση της φάσης Άρόπη Ι. Σε άλλο σφαιροειδές μονόχροο άγγεϊο βρέθηκαν μικροί νεολιθικοί πελέκεις, έκατοντάδες ψήφοι ενός περιδεραιού από ύαλομαζα και από όρεία κρύσταλλο όπως, έπίσης, και πέντε θαλάσσια όστρακοειδή με άποτρεπτική χρήση. Τό σπήλαιο χρησιμοποιήθηκε και στην Πρωτοελλαδική εποχή (ΠΕ), όπως συνάγεται από χάλκινη άξίνη ανατολικής προέλευσης και στους Ύστερομυκηναϊκούς χρόνους.

Τό σπήλαιο, μετά την τελεία έγκατάλειψή του, χρησιμοποιήθηκε και πάλι από τό 490 π.Χ., όταν άναξωγονήθηκε ή λατρεία του τραγοπόδαρου θεού Πανός στην Αττική. Ο Ιερός νόμος, που περιέχει τους άπαγορευτικούς κανόνες γι' αυτούς που εισέρχονται στους λατρευτικούς χώρους του, συντάχθηκε τό 61/60 π.Χ. και τοποθετήθηκε δίπλα στην ανατολική είσοδο του σπηλαίου. Οι κανόνες αυτοί άναγράφηκαν σε «άναθηματική» μαρμάρηνη στήλη, που άφιερώθηκε στον Πάνα και στις Νύμφες. Έτσι, ταυτίστηκε τό σπήλαιο, τό όποιο μνημόνευσε και ο Πausανίας (Α, 32,7: Έσοδος μόν ές αυτό στενή, παρελ-

720 ΜΑΡΑΘΩΝ

Θουσι δέ εἰσιν οἴκοι καὶ λουτρά καὶ καλούμε-
ναν Πανός αἰπόλιον, πέτραι τὰ πολλὰ αἰξίν ει-
κασμένοι. Στὶς αἰθούσας (οἴκοι) τοῦ σπη-
λαίου, ὅπου ὑπῆρχαν πολλοὶ σταλακτίτες καὶ
σταλαγιμίτες πού ἔδιναν μὲ τὴ διαμόρφωσή
τους ἐντύπωση αἰπολίων (γένεια αἰγῶν καὶ
τράγων), ἐκεῖ βρέθηκαν καὶ διάφορα πῆλινα
εἰδῶλια (ἀνάμεσα τους τοῦ Πανός καὶ τῶν
Νυμφῶν), δύο χρυσὰ ἐνώτια καὶ ἄλλα ἀφιερ-
ώματα ἀπὸ τῆ λατρεία τοῦ Πανός καὶ τῶν
Νυμφῶν.

Βιβλιογραφία: R. Hägg, Op Ath, 1968, 50.

Ἄλλος οἰκισμὸς τῆς ὑστερῆς Νεολιθικῆς
ἐποχῆς εἶχε ἀναπτυχθεῖ σὲ πολὺ μεγάλη ἔκτα-
ση στὴν παραλία τῆς Ν. Μάρκρης (Δ. Ρ. Θεοχάρ-
ης, AM 1956, 1 καὶ πρόσφατες ἀνασκαφές
ἀπὸ τὴν Μ. Παντελίδου). Πιθανὴ κατοίκηση
στοὺς ὑστεροὺς Νεολιθικοὺς ἢ πρῶτους
Πρωτοελλαδικούς χρόνους συνάγεται ὅτι ὑ-
πῆρξε ἀνάμεσα στὸ σημερινὸ χωριὸ τοῦ Μ.
καὶ στὸ χωριὸ Κάτω Σούλι (Εὐθ. Μαστροκώ-
στας, AAA, VII, 1974, 2,7, ὅπου γίνεται μνη-
α ὑστεροὺς νεολιθικοῦ ὄστράκου σὲ ΠΕ II
στρώμα). Ἡ περιοχή, ἐπίσης, στὸ Πλάσι (πα-
ραλία Μ.) εἶχε κατοικήθῃ στοὺς ὑστεροὺς
Νεολιθικοὺς χρόνους (Μαστροκώστας, III
1970, 15).

Κοιλιάδα Βρανά. Ἡ περιοχή ὀρίζεται ἀπὸ τὴ
λοφοσειρὰ Κοτρῶνι πρὸς Β, ἀπὸ τὸ ὄρος
Ἄφορισμὸς πρὸς Δ καὶ ἀπὸ τὸ ὄρος Ἄγριελίκι
πρὸς Νότο.

Τσέπι. Ἡδὴ στὶς ΠΕ I - II φάσεις (3η χιλιε-
τία π.Χ.) ἡ περιοχή εἶχε, πιθανῶν, κατοικήθῃ,
ἀλλὰ μέχρι τῶρα βρέθηκε μόνον τὸ ἔκταμέ-
νο νεκροταφεῖο τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Πάντως,
ἡ ἀπόσταση ἀπὸ τὴ θάλασσα δὲν εἶναι μεγάλη
καὶ δὲν ἀποκλείεται νὰ ὑπῆρχε ἐκεῖ οἰκισμὸς,
ὥστε νὰ ὑπῆρχαν δύο οἰκισμοὶ (παραλιακὸς
καὶ μεσόγειος). Τὸ νεκροταφεῖο, πού εἶναι τὸ
μεγαλύτερο γνωστὸ τῆς ἐποχῆς, βρίσκεται
στὴ ΒΑ ἄκρη τῆς κοιλάδας καὶ στὴ ΝΑ κατά-
ληξη τοῦ λόφου Κοτρῶνι. Ἀνασκάφηκε
(1970 - 72) ἀπὸ τὸν Σπ. Μαρινάτο καὶ τὸν κα-
θηγητὴ Ἀνθρωποβιολογίας τοῦ Πανεπιστη-
μίου τῆς Βιέννης Em. Brötinger.

Τὸ νεκροταφεῖο, στὸ σύνολό του, μοιάζει
μὲ τοῦ Ἄγ. Κοσμᾶ καὶ μὲ τὰ σύγχρονα κυκλα-
δικά, ἐνῶ ἐμφανίζει καὶ τοπικὴ ἰδιαιτερότητα.
Οἱ τάφοι εἶχαν τεθεῖ σὲ ἀπόλυτη ταφοδομικὴ
διάταξη (δχι σὲ συστάδες) καί, μέχρι στιγμῆς,
ἔχουν ἀναφανεῖ πρωτοελλαδικοὶ τάφοι σὲ ἔξῃ,
τουλάχιστον, παράλληλες σειρές ἀπὸ Δ πρὸς
Α. Ἀνάμεσα στὶς σειρές αὐτὲς ὑπῆρχε χώρος
διέλευσης. Ὁ Μαρινάτος ὑποστήριξε ὅτι θὰ
ὑπῆρχε ἀνθοφυτεία καὶ δενδροφυτεία. Ἔ-
τσι, ὑπῆρχε δυνατότητα χρήσης κάθε τάφου
ἀπὸ τὸ νότιο τμήμα του, ὅπου καὶ ἡ εἴσοδος
τοῦ τάφου, γιὰ τὴν ὁποία ὁ Μαρινάτος πί-
στευε ὅτι ἦταν εἰκονική.

Ὅλοι οἱ τάφοι βρέθηκαν ἀσύλητοι καὶ χω-
ρὶς καμιά διατάραξη. Σὲ αὐτὸ συντέλεσαν οἱ
μεγάλαις διαστάσεις τῶν καλυπτήριων πλα-
κῶν, ὅπως καὶ τὸ γεγονός ὅτι τὸ κυρίως ταφι-
κὸ δοῦγμα ἦταν λίγο πῖο κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιθά-
νια τοῦ ἐδάφους. Μόνον ὁ ὑπ' ἀριθ. 1 τάφος
διαταράχθηκε, ὅταν ἔγινε προσπάθεια νὰ κα-
τασκευασθεῖ πηγάδι στὸ σημεῖο ἐκείνου. Ἡδὴ
ἔχουν ἀνασκαφεῖ μερικὲς δεκάδες τάφους, ἄλ-
λοι τάφοι ἔχουν ἀνασκαφεῖ μερικά καὶ ὑπολεί-
πεται ἡ ἀνασκαφὴ πολλῶν ἄλλων τάφων.

Κατασκευή. Στὴν ἐπιφάνεια τοῦ ἐδάφους
ὑπῆρχε ἡ ὀριοθέτηση κάθε τάφου μὲ ὀλοί-
τροχούς λίθους (ποταμίσιες κροκάλες) καὶ ἕνα
περιχέλιμα τοῦ ταφικοῦ ὀρύγματος ὅμοια ἀ-
πὸ ὀλοίτροχους, σὲ μιά σειρά συνήθως, σπα-
νιότερα σὲ δύο. Στὸ Ν τμήμα τοῦ τάφου ὑ-

πῆρχε ἕνας σωρὸς ἀπὸ λίθους πού χρησι-
μεῖσαν γιὰ σῆμα καὶ ἀνάμεσά τους ὑπῆρχαν
κατακόρυφα τοποθετημέναις πλάκες ἀπὸ σχι-
στόλιθο στὶς δύο πλευρὲς τῆς εἰσόδου. Τὸ τα-
φικὸ δοῦγμα ἦταν ὀρθογώνιος ἢ ἐλάχιστα ἐλ-
λειψοειδῆς λάκκος μὲ ἐπικάλυμμα ἀπὸ τερά-
στιες ἢ μεγάλες καλυπτήριες πλάκες καὶ ἦταν
ἐπενδυμένους ἀπὸ κατακόρυφα τοποθετημέ-
ναις μακρόστεναις πλάκας. Σὲ πολλὰς περιπτώ-
σεις ὁ πλευρὸς τοῦ τάφου ἦταν κτισμένους μὲ
ἀργολιθοδομῆ (ξηρότοιχοι), ὅπως ὁ 1 καὶ ὁ 2.
Ἦταν δηλαδή, κιβωτόσχημοι ἢ λακκοειδεῖς
ἀντίστοιχοι. Οἱ διαστάσεις τῶν τάφων κυμαί-
νονταν γύρω στὸ 1 μ. ἢ περισσότερο καὶ γύ-
ρω στὰ 80 ἐκ. τὸ πλάτος καὶ τὸ βάθος.

Ἀντίθετα μὲ τοὺς σύγχρονους πρωτοκυ-
κλαδικούς τάφους στὶς Κυκλάδες οἱ τάφοι τοῦ
Τσέπι (ὅπως καὶ τοῦ Ἄγ. Κοσμᾶ στὸ Ἑλληνι-
κὸ τοῦ Σαρωνικοῦ) ἦταν οἰκογενειακοὶ καὶ
χρησίμευαν - ἀντίθετα μὲ τὶς μικρὲς τους δια-
στάσεις - γιὰ ἀλληλοδιάδοχες ταφές.

Γιὰ τὴν ταφὴ χρησιμοποιοῦσαν τὴ Ν πλευ-
ρὰ τοῦ τάφου, πού κατὰ τὸν Μαρινάτο ἔφερε
τὴν ψευδόθυρα, ἀλλὰ πού εἶχε οὐσιαστικὴ
λειποφυγικότητα. Τὸ σημεῖο μπροστὰ στὴ θύ-
ρα ἦταν κεκλιμένον ἐπίπεδο καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἐ-
σπρωχναν τὸ δεμένο σὲ συνεσταλμένη στά-
ση νεκρὸ. Μέσα στοὺς τάφους ὑπῆρχαν ἄλλε-
πάλληλα στρώματα ταφῶν. Ἡ τελευταία ταφὴ
ἦταν πάντοτε στὸ πλησιέστερο πρὸς τὴ θύρα
τοῦ τάφου, ἐνῶ οἱ παλαιότερες, συνήθως, με-
τατοπισμένες, σάν μετακομιδές, στὸ ἄλλο
τμήμα ἢ ἀκέραιες στὸ κατώτερο στρώμα.
Πάντως, οἱ ταφές δὲ γίνονταν ἀπὸ πάνω, ὅ-
πως εἶχε ὑποστηριχθεῖ, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ Ν τμήμα.
Οἱ νεκροὶ τοποθετοῦνταν στὸ ἕνα πλευρὸ καὶ
εἶχαν ἐλάχιστα καὶ φτωχικὰ κτερίσματα (ἀγ-
γεῖα μὲ κυλινδρικό ἢ κυκλικὸ λαίμω καὶ ἐγχάρα-
κτη διακόσμηση, μικρότατα ΠΚ τύπου εἰδῶ-
λια, τηγανόσχημα σκεύη καὶ ἐλάχιστα χαλκὰ
ἀντικείμενα). Ὁ μεγαλύτερος τάφος (2) ἦταν
κανονικὸ ὀστεοφυλάκειο, ὅπως προέκυψε
ἀπὸ τὸ μεγάλο ἀριθμὸ τῶν κρανίων πού
ὑπῆρχαν σὲ αὐτόν.

Οἱ τάφοι ἐμφανίζουν σαφὴ ἐπίδραση ἀπὸ
τὸν κυκλαδικὸν χώρο καὶ ἀπὸ τὸν Μαρινάτο
ὑποτέθηκε ὅτι, ἴσως, πρόκειται γιὰ σωστὴ
ἀποικία ἀπὸ κάποιο γειτονικὸ νησί. Ὁ ἔκτα-
μένος οἰκισμὸς δὲν ἐπισημάνθηκε ἀκόμη καὶ
δὲν ἀποκλείεται νὰ ἦταν κάπου ἐκεῖ κοντά, ἂν
σὲ αὐτόν ἀνήκει, πράγματι, ὁ σωρὸς τῶν ὀ-
στράκων πού βρέθηκε ΒΑ τοῦ νεκροταφείου.
Στὴν κορυφὴ τοῦ λόφου Κοτρῶνι ἔχουν ἐπι-
σημανθεῖ μυκηναϊκὰ ὄστρακα.

Βιβλιογραφία: Μαρινάτος Σπ., ΠΑΕ 1970 - 2. ΠΑΑ 1970,
110 - 1. ILN 16 - 5 - 70, σ. 281. Acta Coll. Athens 1971
(1973), σ. 185. Sachermeyr Fr., Ag Fr 1(1976), 198 - 99.
Mullwā G. E., TKB'M 1973, σ. 248.

**Τὸ Μεσοελλαδικὸ νεκροταφεῖο τῶν τύμ-
βων.** Ἡδὴ ὁ J. Frazer (Παυσ. II, 437) εἶχε ση-
μειώσει 6 ἢ 7 ταφικὰ ὑψώματα, στὸ Δ βᾶθος
τῆς κοιλάδας καὶ τὸ 1970 ἀνασκάφηκαν, κατὰ
τὸ πλείστον, 4 ἀπὸ αὐτούς. Οἱ ὑπ' ἀριθμ. 1, 2
τύμβοι εἶναι διδυμοὶ (μὲ διάμετρο 17,5 μ.) καὶ
εὐρίσκονται «παρ' ἀλλήλους». Διπλά εἶναι ὁ
μικρότερος 3ος καί, πῖο πέρα, ΒΑ, ὁ ὑπ' ἀριθ.
4 καὶ νοτιότερος ἕνας πεταλόσχημος ἀγνωστῆς
χρονολόγησης.

Οἱ τύμβοι αὐτοὶ ἀποτελοῦνται ἀπὸ συσσω-
ρευμένο χῶμα πού περιβάλλεται ἀπὸ περιβο-
λο (κρηπίδα) καὶ ἐπικάλυψη λίθων μὲ τάφους
ἐνδιάμεσα. Ἦταν ὄρατοι (ἂν καὶ χαμηλοὶ) καὶ
καθῆνας εἶχε χρησιμοποιοῦν ἀπὸ ἕνα γένος
γιὰ ὀρισμένο χρονικὸ διάστημα. Ἡδὴ ἡ Μ.
Gimbutas καὶ ὁ Ν. Hammond εἶχαν ὑποστηρί-
ξει τὴν πρωιμότητα βορειότερων τύμβων,

πράγμα πού ἐπιβεβαιώθηκε ἀπὸ τὴ χρονολό-
γηση τῶν τύμβων αὐτῶν στοὺς ὑστεροὺς
Μεσοελλαδικούς καὶ στοὺς Μυκηναϊκοὺς
χρόνους. Γενικὰ ἀνήκουν στὰ ὑπὸ τὸ ὄνομα
Kurgan γνωστὰ ταφικὰ μνημεῖα, πού παρακο-
λουθοῦνται ἀπὸ τὴ Ν Σιβηρία καὶ Οὐκρανία
διὰ μέσου τῆς Βαλκανικῆς μέχρι τὴ ΝΔ Πελο-
πόννησο. Οἱ παλαιότεροι (τῆς ΝΔ Πελοποννή-
σου) ἀνήκουν στὴ ΜΕ I φάση καὶ ἡ κατα-
σκευὴ τους συνεχίστηκε καὶ στοὺς ἱστορικοὺς
χρόνους, ὅλοι ὅμως, ἦταν καθαρὰ δημιουργία
τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδας.

Ὁ τύμβος 1 (χρησιμοποιοῦν ἀποκλειστικ-
ὰ στοὺς ΜΕ χρόνους) ἔχει διάμετρο 16,70 -
17,50 μ. μὲ μικρὸ ἐσωτερικὸ κυκλικὸ περίβο-
λο, στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ ὁποίου εἶναι ὁ τάφος Α
μὲ ἐπενδυμένους ἀπὸ μεγάλες πλάκες τὶς 3
πλευρὰς καὶ εἴσοδο στὴ μιά στενὴ πλευρὰ. Ἡ
ἐπικάλυψη εἶχε ἐπιτευχθεῖ ἀπὸ 2 μεγάλες
πλάκες. Ὁ τάφος αὐτὸς ἐμφανίζεται σάν συν-
δετικὸς κρίκος μεταξὺ τῶν ΠΕ τάφων τοῦ
Τσέπι καὶ τῶν ΜΕ κιβωτόσχημων. Μέσα στὸν
ἐσωτερικὸ περίβολο ὑπῆρχε καὶ παλαιότερη
προτυμβικὴ, πιθανῶς, ταφὴ.

Ὁς παλαιότερος τοῦ ἐσωτερικοῦ περιβό-
λου ἐμφανίζεται ὁ τάφος 3, μὲ κτιστὸ ταφικὸ
θάλαμο, θύρα στὸ Ν μέρος, μὲ δύο κατακόρυ-
φαις παραστάδες, ξηρότοιχο στὴ θύρα καὶ τὸ
πρόσθιο τμήμα ἐνὸς ὀκταετοῦς ἵππου τοῦ τύ-
που Przewalski στὸν ταφικὸ θάλαμο. Ἡ πα-
λαιότητα τοῦ ἵππου ἀμφισβητήθηκε (Π. Θέμε-
λης, AD 29, 1974, 242 - 244). Ὁ τάφος 2 ἦ-
ταν μεγαλόσχημος (μήκους 2 μ.), λακκοειδῆς,
μὲ γυναικεία ταφὴ σὲ συνεσταλμένη στάση
καὶ 11 ΜΕ ἀγγεῖα.

Ἄλλες ταφές ὑπῆρχαν, ὅπως σὲ ἕνα ὄρθιο
ΜΕ πῖθο, πού δὲν ἔχει ἀνοιχθεῖ ἀκόμη (ἀλλὰ,
προφανῶς, μὲ παιδικὴ ταφὴ), σὲ ἕνα μικρὸ -
ἀβαθὴ κιβωτόσχημο τάφο, σὲ ἕνα ἀβαθὴ λάκ-
κο καί, τέλος, μιά μεταγενέστερη τοῦ 4ου μ.Χ.
αἰ., μὲ χαλκὸ νόμισμα τοῦ αὐτοκράτορα Λικί-
νιου στὸ στήθος.

Ὁ τύμβος 2, ὅμοιος στὶς διαστάσεις, βρι-
σκειται ἀνατολικότερα τοῦ 1ου. Ἀρχικά, εἶχε
σχεδιαστὴ εὐρύτερος, ἀλλὰ, τελικά, ἡ διάμε-
τρος περιορίστηκε καὶ ἡ ἀρχικὴ εὐρύτερη πε-
ριφερειακὴ κρηπίδα εἶναι πάντα ὄρατὴ. Ὁλος
ὁ τύμβος περιλαμβάνει ἕνα μόνον ἐπιμηκες τα-
φικὸ σύνολο καὶ γύρω ἀπὸ αὐτὸ περιβάλλου-
σες εἶτε σχεδὸν πλήρεις εἶτε μικροῦ ἀναπύγμα-
τος ἀντίστοιχα. Ὁ κυρίως τάφος εἶναι τριμε-
ρῆς μὲ ἀρχικὴ πρόσοδο (αὐλὴ μὲ κατώφλι),
προθάλαμο (πού περιβάλλεται, ὅπως καὶ τὸ
ἐσώτερο τμήμα τοῦ τάφου, νοητὰ ἀπὸ ἕνα λί-
θινο περίβολο) καὶ ἕνα ἐσώτερο ταφικὸ θάλα-
μο, ἀμφιδωτὸ ἐξωτερικὰ, πού διαχωρίζεται ἀπὸ
τὸν προθάλαμο ἀπὸ δύο πλευρικὲς παραστά-
δες. Ἀπὸ τὶς παραστάδες ἐκκινεῖ ἄλλος λίθι-
νος περίβολος πού περιβάλλει τὸ ἐσώτερο
τμήμα καὶ ἐμπεριέχεται στὸν προηγούμενο
περίβολο. Τὸ τμήμα πού περιλάμβανε τοὺς πε-
ριβάλλους αὐτοὺς καὶ τὸ ταφικὸ σύνολο ἦταν
ἐλεύθερο ἀπὸ λίθους, ἀντίθετα πρὸς τὴ λοιπὴ
ἐπιφάνεια τοῦ τύμβου πού ἔφερε τὴ συνήθη
λίθινη ἐπικάλυψη.

Ἐπολείματα ταφῶν βρέθηκαν στὸν προ-
θάλαμο καὶ στὸν τελευταῖο χῶρο καὶ αἰχμὲς
βελῶν ἀπὸ πυριτόλιθους, ἀπὸ τὶς ὁποῖες χρο-
νολογεῖται καὶ ὁ τύμβος στὴν πρώτη Μυκη-
ναϊκὴ φάση (1550 π.Χ.).

Ὁ 4ος τύμβος εἶχε καὶ αὐτὸς δύο περιβό-
λους (ἀπὸ τοὺς ὁποῖους ὁ μεγαλύτερος ἐγκα-
ταλείφθηκε καί, τελικά, ἔγινε ὁ μικρότερος),
μεγάλους λακκοειδεῖς ἀλληλοδιάδοχους ὀρ-
θογώνιους κτιστοὺς χρόνους (ἕνα ἄπλο, ἕνα
μὲ δύο καὶ ἕνα μὲ τρεῖς χώρους), ὅπως καὶ

σωρεία ταφών. Μεσοελλαδικής εποχής δοστρακα βρέθηκαν, επίσης, αλλά, κατά βάση, ΥΕ δοστρακα που υποδηλώνουν την κατά εκείνους μόνο τους χρόνους χρήση του.

Ο 3ος τύμβος ανασκάφηκε σε ένα τμήμα του και είχε ορθογώνιους λακκοειδείς τάφους με κεραμική της Μυκηναϊκής III Β φάσης (τέλη του 13ου αι. π.Χ.). Έτσι, είναι βέβαιο ότι οι τύμβοι χρησιμοποιήθηκαν ό ένας μετά τον άλλο από ένα γένος της εποχής από τα τέλη της ΜΕ (17ος αι. π.Χ.) μέχρι τα τέλη του 13ου αι. π.Χ. και, μάλιστα, κατά το 15ο - 14ο αι., συγκρότως προς το θολωτό τάφο της περιοχής.

Θολωτός τάφος. Ο μοναδικός θολωτός τάφος της περιοχής είναι στην κοιλάδα Βρανά, σε απόσταση 1 χλμ. προς Β από την προϊστορική ακρόπολη και ανατολικά των ΜΕ τύμβων. Ανεγέρθηκε κατά τα τέλη της ΥΕ II περιόδου (15ος αι. π.Χ.), όπως διαπιστώθηκε από δοστρακα ανάκτορικού ρυθμού της εποχής, που βρέθηκαν στο δρόμο μόνο του τάφου και χρησιμοποιήθηκε και κατά την ΥΕ III περίοδο. Ο τάφος ανασκάφηκε από τον Γ. Σωτηριάδη (1933 - 35) και τους Ι. Παπαδημητρίου και Ε. Στίκα το 1958, όποτε και αναστηλώθηκε ριζικά με συμπλήρωση της θόλου.

Ο τάφος είναι, στο σύνολό του, υπόγειος με ανεπαίσθητα τύμβο πάνω από το θόλο. Ο δρόμος του, με 25 μ. μήκος λόγω του οριζόντιου του εδάφους μακρύς, είναι ανεπενδύτος στις πλευρές και με ισχυρή κατωφερική κλίση προς το στόμιο και μόνο μπρός από την πρόσοψη έχει περιορισμένη λίθινη επένδυση μέχρι πάνω.

Στην αρχή του δρόμου, όπου και το μεγαλύτερο πλάτος (2,85 μ.), είχαν τοποθετηθεί συμμετρικά τα δύο σφαιρισθέντα δλογα που είχαν σύρει, αναμφισβήτητα, το όμμα με το νεκρό τοπικό μεγαλοκτηματία μέχρι την τελευταία του κατοικία κατά το γνωστό από μεταγενέστερους χρόνους όμηρικό έθιμο (Ψ 260).

Η πρόσοψη του τάφου έχει εύρος 2,10 μ. Η είσοδος αποτελείται από προθάλαμο με στέγασση από ένα μεγάλο λίθινο ύπερυθρο (έπιστύλιο) και το κυρίως στόμιο με τριπλό άνώφλιο και ανακουφιστικό τρίγωνο, από πάνω, ψηλότερα από το όποιο αντιστοιχούσε το έπιστύλιο του προθαλάμου.

Ο ταφικός θάλαμος, που ακολουθεί, έχει διάμετρο 7 μέτρα και ύψος κατά τι μικρότερο (6,20 μ.). Στο δάπεδο είχαν ανοιχθεί δύο λακκοειδείς τάφοι (καλυμμένοι από δύο μεγάλους σχιστόλιθους) με κτιστές πλευρές και δύο ταφές. Τα κτερίσματα ήταν ελάχιστα και πολύτιμότερο μεταξύ όλων ήταν ένα χρυσό κύπελλο. Πάντως, το χρυσό κύπελλο που διασώθηκε σε έναν από τους λακκοειδείς κτιστούς τάφους του δαπέδου, πρέπει να ήταν οικογενειακό κειμήλιο και, έτσι, ό τάφος μπορεί να αναχθεί άνετα στην ΥΕ II φάση. Η χρήση του συνεχίστηκε και στους Ιστορικούς χρόνους, όπως φαίνεται από την παχιά πάνω από το δάπεδο μαύρη επίχωση και τη μεγάλη ποσότητα τέφρας.

Βιβλιογραφία: Σωτηριάδης Γ., ΠΑΕ 1933 - 35· ΠΑΑ 1934, 261 - 6. Έργον 1958, 23 - 27. Στίκας Ε., ΠΑΕ 1958, 15 - 17, πίν. 15 - 18. Αλιν Ρ., *Das Eude*, 110 - 1. Sachermeyr Fr., AA 1962, 224. Andronikos Μ., *Toten - Kult*, 85 - 87. Sakellarakis J., PrZ 1970, σ. 218, πίν. 14, 1. Marinatos Sp., *Bronze Age Migrations* (1973), 110. Ol. Pelon, ThT CF, 228 - 231, 504.

Τό έσωτερικό του τύμβου των Πλαταιέων. Διακρίνονται οι ταφές και οι καύσεις.

Πλάσι. Η παραλία στο Πλάσι, 1.200 μ. ανατολικά του Σωρού (του λεγόμενου Τύμβου των 'Αθηναίων) κατοικήθηκε αρχικά στην ύστερη Νεολιθική εποχή, στη συνέχεια κατά τους ΠΕ χρόνους και οδιάκοπα μέχρι και την ύστατη αρχαιότητα. Ο οικισμός είναι από τους πιο έκτεταμένους σε όλη την Ελλάδα και ίχνη του παρατηρήθηκαν σε έκταση 2 - 3 χλμ.

Από τις άλλεπάλληλες οικοδομικές φάσεις σχηματίστηκε έξαρμα ύψους 6 - 8 μ. σε σχέση με την επιφάνεια της θάλασσας. Ανασκαφές διεξήχθησαν μόνο το 1970 από τον Μαρινάτο λόγω δυσκολιών για άπαλλοτρίωση.

Ηδη στην ΠΕ εποχή είχε δημιουργηθεί ΠΕ όχυρωματικός περίβολος (πάχους 2,30 μ.) με πύλη στο βόρειο τμήμα και μικρό ορθογώνιο πύργο δίπλα και ίχνη κατοίκησης (μυλόλιθοι κ. ά.). Με τις γειτονικές Κυκλάδες υπήρχαν ήδη έμπορικές επικοινωνίες. Στους ΜΕ χρόνους κτίστηκε μεγάλο οικοδόμημα που περιέκλειε κιβωτόσχημους τάφους και κεραμικό κλίβανο και πιστοποιήθηκε ότι υπήρχε επικοινωνία με την Κρήτη και τη Μήλο. Όλη η κορυφή αυτής της χαμηλής ακρόπολης και τα γύρω προϊστορικά έρεπια περιβάλλονταν από υπερκείμενο πολυγωνικό τοίχο ενός αρχαϊκού και μόνο περιβόλου (θος π.Χ. αι.), που, πιθανόν, χρησίμευε για να δημιουργήσει άβατο σε όλο το χώρο που περιέβαλλε.

Η μυκηναϊκή κατοίκηση σε αυτό το χώρο διαπιστώθηκε με σχετική βεβαιότητα, πάντως, από τους Πρωτογεωμετρικούς μέχρι και τους Αρχαϊκούς χρόνους - η περιοχή γνώρισε μεγάλη άκμή και οι έμπορικές επικοινωνίες ήταν ζωηρές ιδιαίτερα με την Κόρινθο. Μετά τους προχωρημένους Έλληνιστικούς χρόνους άκολούθησε ζωηρά, και πάλι, κατοίκηση στην

περιοχή κατά τους Ρωμαϊκούς χρόνους, στα έρεπια των όποιων κτίστηκε και χριστιανική βασιλική (Ε. Μαστροκώστας, ΑΑΑ 1970, 14 κ.έξ. Σπ. Μαρινάτος ΠΑΕ 1970, 5, πίν. 1).

Η περιοχή πρέπει να ήταν ό αρχαϊός δήμος του Μαραθώνα, όπως έχουν υποστηρίξει και παλαιότερα ό V. Eschenburg και ό W. Kendrick Pritchett (*Studies in Ancient Topography* II, 1969, 1 - 11).

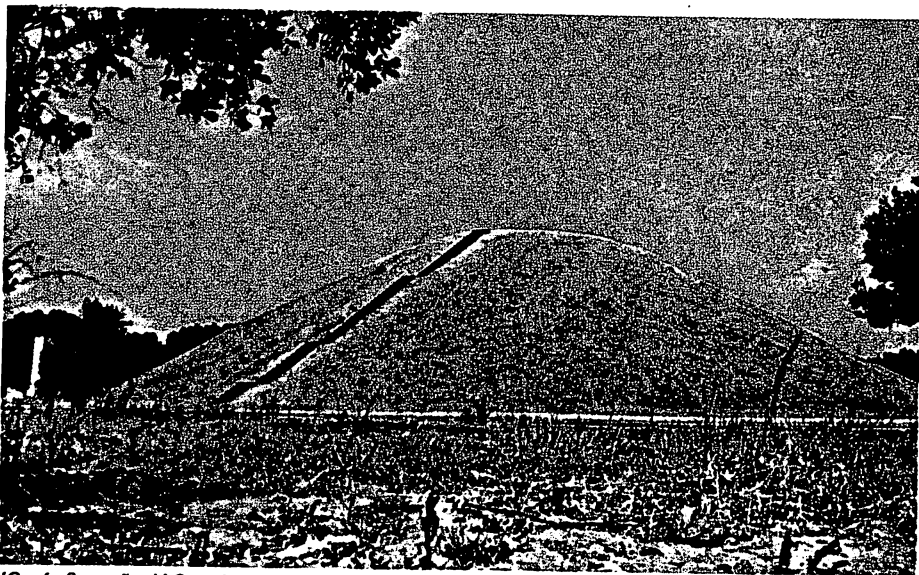
Στην ακρόπολη στο 'Αγριλίκι υπήρχε, όπως φαίνεται, κατοίκηση από τους ΠΕ μέχρι και τους Μυκηναϊκούς χρόνους.

Ταφικά μνημεία της 1ης χιλιετίας π.Χ. έχουν ανασκαφεί σε πολλά σημεία της μεζονοσ περιοχής του δήμου Μ. και είναι χαρακτηριστικό τό γεγονός ότι μετά τους τάφους στο Τσέπι (Π. Θέμελης, ΑΕ 1975, σ. 255, πίν. 71 β - γ), επαναλαμβάνονται και παλαιότερες μορφές και δοξασίες στη διαμόρφωσή τους. Έτσι, σε ανασκαφές του Γ. Σωτηριάδη, βρέθηκε τμήμα τοίχου από ογκόλιθος σε τέσσερις σειρές που αποτελούσε, προφανώς, περίβολο ενός νεκροταφείου ενός γένους των Γεωμετρικών χρόνων (ΠΑΕ 1939, σελίδα 32 και έξής).

Έκτεταμένο νεκροταφείο Γεωμετρικών χρόνων υπήρχε και κοντά στον 'Αγ. Δημήτριο, όπου είναι σαφής η συνεχής χρήση του χώρου από τους Μυκηναϊκούς χρόνους.

Οι ταφικοί περίβολοι χρησιμοποιήθηκαν και στα Αρχαϊκά χρόνια, όπως διαβλέπουμε από τάφους των Αρχαϊκών χρόνων στη θέση Σκόρπιο Ποτάμι, όπου ό Θέμελης άποκάλυψε ένα ισχυρότατης κατασκευής και μεγάλου πλάτους τοίχο παρόμοιας λειτουργίας (ΑΕ 1975, σ. 260, πίν. 71α).

Ο χώρος μεταξύ μουσείου και του θολω-

Ο τύμβος των Αθηναίων στην πεδιάδα του Μαραθώνα. Έδω έχουν ταφεί τὰ ὄστα τῶν 192 πεσόντων στή μάχη κατά τῶν Περσῶν τό 490 π.Χ.

τοῦ τάφου εἶχε χρησιμοποιηθεῖ σάν νεκροταφεῖο ἀπό τοὺς Νεολιθικούς μέχρι καί τοὺς ὕστερους Ἑλληνιστικούς χρόνους. Ἐνα ταφικό μνημεῖο ἀνήκε στόν Προβαλίσιο Θεαγένη καί μεταξύ τῶν ἐπιτύμβιων μνημείων περιλαμβάνονται καί ἐνεπίγραφα μαρμάρινα ἀγγεῖα, ὅπως μιά λήκυθος καί ἕνας ἀμφορέας μέ ἀνάγλυφες καί στά δύο παραστάσεις (Ἄγγ. Λιάγκουρας, ΑΔ 29, 1973 - 74, σσ. 64 - 67). Ἐνα παιδί εἶχε ταφεί σέ δύο συνεχόμενες κυψέλες Ἑλληνιστικῶν χρόνων καί ὑπῆρχαν καί δύο σαρκοφάγοι.

Τύμβος Πλαταιέων. Μέ τό ὄνομα αὐτό εἶναι γνωστό τό ταφικό μνημεῖο - ἔρμακας (σῶρος λίθων) σέ σχῆμα τύμβου, πού εἶχε ἐρευνηθεῖ τό 1956 ἀπό τόν Σπ. Μαρινάτο καί τελικά ἀνασκάφηκε τό 1970 μέ ἀποτέλεσμα νά ταυτιστεῖ μέ τόν ὑποτιθέμενο τύμβο τῶν Πλαταιέων, τοῦ ὁποῦ ἀγνοοῦμε τήν ἀκριβή θέση. Ὁ τύμβος, 100 μ. ΝΑ τῶν ΜΕ - ΥΕ τύμβων στήν πεδιάδα τοῦ Βρανᾶ ἦταν στό σύνολό του ἀπό ὀλοτρόχους λίθους (μεγάλες κροκάλες) μέ ὕψος 4 μέτρα, περίπου καί διάμετρο 30 μέτρα.

Ἀπό τόν ἐξωτερικό καθαρισμό προέκυψε ὅτι «παράλληλοι, συνεχῶς εἰσέχοντες ἀναλημματικοί τοῖχοι ἐκ μειζόνων λίθων περιέθεον τόν τύμβον διά τήν συγκρατεῖται τό κύλισμα τῶν χαλίκων καί νά κερδίσει εἰς ὕψος ὁ τύμβος». Ἐχομε καί ἐδῶ ὁμοιότητα κατασκευῆς πρός τοὺς προϊστορικούς τύμβους πού εἶχαν περίβολο ἢ περιβόλους ἀναλημματικῆς φύσης καί ἔδιναν, μέ τήν πολλαπλοτήτά τους, εἰκόνα κρεμμυδιοῦ στόν ἔρμακα.

Τό δάπεδο κάτω ἀπό τή συσσώρευση τῶν ὀλοιτροχῶν ἦταν σκληρό καί, κατά τμήματα, πολύ καμένο. Οἱ νεκροί εἶχαν πάρει σέ λάκκους (μέσα στό ἐπίσης κροκαλωτό ὑπέδαφος), πού ἀποτελοῦσαν συνεχεῖς σειρές ἀπό Α πρός Δ. Τό περίεργο εἶναι ὅτι περιλαμβάνονταν ἐννέα ἐνταφιασμένοι σέ ὕπτια θέση νεκροί (μεταξύ τῶν ὁποίων καί ἕνα παιδί 10 ἐτῶν, σκεπασμένο αὐτό ἀπό πίθο) καί δύο καύσεις.

Οἱ νεκροί, κατά τίς διαπιστώσεις τοῦ Βρειτίνγκερ, ἦταν ἄνδρες 20 - 30 ἐτῶν, μέ ἀνάστημα 1,65 - 1,68 μ., ἕνας 30 - 40 ἐτῶν καί ἄλλο πάνω ἀπό 40. Δίπλα σέ κάθε τάφο ὑπῆρχε καί ἀπλή ταφική στήλη.

Ἐπειδή τό σύνολο τῶν ἀγγείων καί τῶν ὀστράκων (ἐκτός ἀπό δύο ΜΕ) ἦταν τῆς στροφῆς τοῦ 8ου πρὸς τόν 5ον π.Χ. αἰ. (500 - 490), δηλ. κεραμική ὁμοία πρός τήν κεραμική τοῦ τύμβου τῶν Αθηναίων, ὁ τύμβος αὐτός ταυτίστηκε ἀπό τόν Μαρινάτο (Ἔργον 1970, 11 - 13, ΠΑΕ 1970, 20 - 28, πίν. 35 - 39) μέ τόν τύμβο τῶν Πλαταιέων, ὁ ὁποῖο τάφηκαν χωριστά ἀπό τοὺς ἄλλους μετά τή μάχη τοῦ Μ. τό 490 π.Χ. Κτερίσματα εἶχε ἕνας μόνο νεκρός. Σέ ὄλη τήν ἔκταση τοῦ τύμβου - σέ στρώμα πυρᾶς - βρέθηκαν ληκύθια, λοπάδες, πινάκια, λουτροφόρος, μελαμβαφῆ κυάθια, πιξίδα μελαμβαφῆς καί ἄλλα (D. Callipolitis - Fejtmans, ΑΑΑ 1971, 99 κ.εξ.).

Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι ὅλα τὰ ἀγγεῖα (25) περιλαμβάνονται σέ στενά χρονολογικά πλαίσια καί οἱ ταφές εἶναι ὁμοιόμορφα τοποθετημένες καί ἀπόλυτα σύγχρονες, πράγμα πού συμβαίνει σέ ἐλάχιστους τύμβους (Ἄφιδνας, Βοϊδοκοιλιάς). Αὐτό τό γεγονός δόξησε τό Μαρινάτο σέ αὐτή τήν ταύτιση πρός τόν τύμβο τῶν Πλαταιέων. Βέβαια ὁ Πausanias (Α 32,3) δέν μνημονεύει τύμβο, ἀλλά ἀπλά, τάφο καί, μάλιστα, κοινό γιά τοὺς Πλαταιεῖς καί τοὺς δούλους τῶν Αθηναίων. Οἱ νεκροί, κατά τοὺς ὑπολογισμούς, θά ἀνέρχονταν σέ μερικές δεκάδες, ἐκ τῶν ὁποίων, περίπου, 20 ἦταν Πλαταιεῖς. Πάντως, δέν ἀποκλείεται οἱ ταφέντες νεκροί νά ἦταν καί Πλαταιεῖς καί δούλοι, ὅπως φαίνεται ἀπό τόν ἄπικτό τύπο τῆς ἐπιγραφῆς, τό λεγόμενο Ἄρχια καί αὐτός, Ἰσως, εἶναι ὁ λόγος πού δέν βρέθηκαν ὀπλα. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἐπιβάλλεται νά συνεχιστεῖ καί νά συμπληρωθεῖ ἡ ἀνασκάφη.

Τήν πιθανότητα νά ἦταν κοινός ὁ τύμβος γιά Πλαταιεῖς καί δούλους ἀπέκρουσε ὁ Μαρινάτος λόγῳ τοῦ περιορισμένου ἀριθμοῦ ταφῶν πού θεώρησε ὅτι ὑπῆρχε κάτω ἀπό τόν ἔρμακα. Ἀλλά ὁ ἔρμακας αὐτός δέν ἀποκλείεται νά ἦταν μεταγενέστερος στήν ἀνωδομή του καί νά περιέλαβε (νά συγκάλυψε) ὀρισμένους μόνο ἀπό τοὺς ταφέντας νεκρούς, ἂν ὑπῆρχαν καί ἄλλοι τάφοι, καί τό νεκροταφεῖο νά ἦταν πιό ἐκτεταμένο ἀπό ὅ,τι νομίζεται.

Ἦδη ὁ Θέμελης (ΑΔ 1974, Α, 244, 298) ὑποστήριξε ὅτι ὁ τύμβος αὐτός ἀποκλείεται νά εἶναι ὁ τῶν Πλαταιέων. Τήν ἀποψή του στήριξε στό ὅτι ἡ ἀπόσταση ἀπό τόν Σωρό εἶναι με-

γάλη καί ὅτι ὑπῆρχε μεγάλη ποικιλία ταφῶν (ἐνταφιασμοί καί καύσεις). Ἐξάλλου, ὅπως ἡ κοιλιάδα τοῦ Βρανᾶ χρησιμοποιήθηκε ἐπί χιλιετίες σάν νεκροταφεῖο, θά ἦταν δυνατόν νά εἶχε χρησιμεύσει καί σέ αὐτή τήν περίοδο σάν νεκροταφεῖο γηγενῶν. Τήν ταύτιση τοῦ Μαρινάτου ἀπέκρουσε καί ὁ Στέφ. Κουμανούδης (ΑΑΑ 1978, 232 - 7), πού ὑποστήριξε ὅτι «ὁ τύμβος αὐτός καλύπτει ἐντόπιους καί μάλιστα φτωχοῦς, ὅπως μπορούμε νά συμπεράνουμε ἀπό τὰ ἀσήμαντα κτερίσματα τῶν ταφῶν» καί ὅτι δέν πιστοποιήθηκε, ὅτι οἱ ταφέντες εἶχαν τραυματιστεῖ καί πεθάνει σέ μάχη.

Κατά τόν Θέμελη ὁ τύμβος πρέπει νά ἦταν κοντά στόν Σωρό, ὅπου ὁ Clarke (1818) εἶχε παρατηρήσει ἕνα μικρότερο τύμβο καί ὁ Leake, ἐκεῖ κοντά, πάντα, ἕνα σωρό ἀπό χῶμα καί λίθους. Πάντως, εἶναι δύσκολο νά δεχθεῖ κανεῖς ὅτι οἱ νεκροί δέν τάφηκαν σύγχρονα καί μάλιστα ἐπειδή εἶχαν παρόμοια τοποθέτηση μεταξύ τους ὅλοι οἱ τάφοι, οἱ σκαμμένοι στό παχύ στρώμα τῶν κροκαλῶν.

Βιβλιογραφία: Ἔργον 1970, 11 - 13; ΠΑΕ 1970, 20 - 27, πίν. 26 - 39; ΠΑΑ 1970, 111 - 126, πίν. II - III.

Τύμβος τῶν Αθηναίων (Σωρός). Ὁ τεχνητός ἀπό ἄμμο καί χῶμα γήλοφος, μέ ὕψος 9 μ., διάμετρο 50 μ. καί σέ ἀπόσταση 800 μ. ἀπό τήν παραλία τῆς Ἀνατολικῆς Ἀττικῆς, ἀνασκάφηκε ἀρχικά ἀπό τόν Ἑρρ. Σλήμαν χωρίς ἀποτέλεσμα (Zeitschrift f. Ethnologie 1884, 85) καί, στή συνέχεια, ἀπό τόν Βαλ. Στάη (ΑΔ 1890, 131), ὅποτε βρέθηκαν στρώματα καύσεων, καύσεις νεκρῶν καί κτερίσματα (μελανόμορφη κεραμική, αἰχμές βελῶν ἀπό ὀψιανό καί χαλκό κ.ἀ.) τῶν ἀρχῶν τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. Ἔτσι πιστοποιήθηκε, ἰκανοποιητικά γιά τήν ἐποχή ἐκείνη, ὅτι ἦταν ὁ τύμβος τῶν 192 Αθηναίων πού ἔπεσαν κατά τή μάχη τοῦ Μ., ἂν καί ὑπάρχουν πάντοτε ζῶηρες ἐπιφυλάξεις γι' αὐτή τήν ἀρχική ταύτιση τοῦ Λεακ. Στόν τύμβο αὐτό θεωρεῖται ὅτι εἶχαν σπηθεῖ οἱ στήλες τῶν 10 ἄπικτων δῆμων πού σωζόντουσαν στήν ἐποχή τοῦ περιηγητή Πausanias. Ἐπιτύμβιος, ὅμως, στήλες δέ νοοῦνται σέ ἐπικλινές ταφικό μνημεῖο. Ἐξάλλου κατά τόν Mahaffy, μαρμάρινος ταφικός λέοντας ἐπέστεφε τό μνημεῖο. Δίπλα στόν τύμβο ἰδρύθηκε καί τρόπαιο ὅπου χαράχθηκε τό ἐπίγραμμα τοῦ Σιμωνίδου τοῦ Κείου γιά τή μάχη: «Ἑλλήνων προμαχοῦντες Ἀθηναῖοι Μαραθῶνι/χρυσόφρων Μήδων ἐστόρεσαν δύναμιν».

Κανένας ἀρχαῖος συγγραφέας δέ μνημονεύει σάν τύμβους τὰ λεγόμενα ταφικά μνημεῖα τῶν Αθηναίων καί τῶν Πλαταιέων (Pausanias Α 32,3: Τάφος δέ ἐν τῷ πεδίῳ Ἀθηναίων ἐστίν.. καί ἕτερος Πλαταιέουσι). Μόνο ἡ διενέργεια ἐκτεταμένων ἀνασκαφῶν θά ἐπιλύσει τὰ τοπογραφικά ἀσβηθῆματα τοῦ Μ., γιάτί ἀναμένεται πολλῶν ἱερῶν ἢ ἀνακάλυψη, καθώς καί τῶν ἐκτεταμένων νεκροταφείων τῶν ἱστορικῶν χρόνων.

Στήν Ποικίλη Στοά τῶν Ἀθηνῶν, πού ἦταν οὐσιαστικά, ἢ Ἐθνική Πινakoθήκη γιά τήν ἱστορία τῆς πόλης τῆς Παλλάδος, τή μάχη τοῦ Μ. συνέθεσαν ὁ Μίκων καί ὁ Πάναινος (ἀδελφός τοῦ Φειδία). Κυρίως ἀποδόθηκε ἡ ἀκμή τῆς μάχης καί ἡ πανωλεθρία τῶν Περσῶν.

Ἀναπαράσταση τῆς σύνθεσης αὐτῆς ἐπιχειρήθηκε ἀπό τόν Ε. Α. Funke σέ φωτολιθογραφία, βασισμένη σέ σύγχρονες μέ τή μάχη ἀπεικονίσεις ἀγγείων.

Ἀρχαῖοι συγγραφεῖς ὑποδήλωσαν τήν ἀπόλυτη ἐπιτυχία τῶν ζῶηράφων καί ἰδιαίτερα ἐξήραν τή θαυμάσια ἀπόδοση τοῦ ἴθους τῶν ἠγητῶρων τῶν δύο παρατάξεων, ὅπως καί τοῦ Κυναίγειρου. Σέ ψηλὸ σημεῖο τῆς σύνθεσης

Θεοί και ήρωες (μεταξύ των οποίων ο κατά τά λοιπά άγνωστος, μυστηριώδης και χθόνιος "Ε-χελτος, ο όποιος, χειριζόμενος λαβή άρδύτρου άποδεκάτισε τούς Πέρσες) κατόπτευαν τή μάχη. Ιδιαίτερα μνημονεύονται ή "Αθηνά και ο "Ηρακλής, ο ήρωας Μαραθών και ο Θησεύς που ξεπήδησε από τή γή.

"Η μάχη άπεικονιζόταν, ουσιαστικά, σέ μονομαχίες και σέ λίγα σημεία ύπήρχαν άγήματα, επιδιδόμενα στον έκ του συστάδην άγώνα. Περιορισμένες τόν αριθμό φιλολογικές μαρτυρίες μνημονεύουν γι' αυτή τή σύνθεση στή συμμετοχή κυνός, που συμπαραστεκόταν στον Κυναίγειρο και τόν Καλλίμαχο και τή συμμετοχή των Πλαταιών με «βοιωτικές κύνας» νά συμπλέκονται μέ τούς βαρβάρους.

"Η Τετράπολη του Μ. είχε έπίκεντρο τό σημερινό Πλάσι, όπου τοποθετείται ο άρχαίος δήμος του Μ. Τά έρείπια του ΠΕ οικισμού και τά άντιπροσωπευτικά εύρήματα όλων των μεταγενέστερων περιόδων υποδηλώνουν τήν όρθότητα τής ταύτισης. "Η συμπλήρωση τής άνασκαφής, έλπίζεται, θά άποδείξει τήν άδιάλειπτη συνέχεια κατοίκησης στο χώρο, πού, αυτή τή στιγμή, μέ τά έπιφανειακά εύρήματα και τά κατάσπαρτα έρείπια, δέν έμφανίζεται συνεχής (ύπάρχουν μέχρι τώρα περιορισμένα όστρακα Κλασικής και "Ελληνιστικής έποχής). Φαίνεται, δηλαδή ότι τό πέρασμα των Μήδων και ή έπακολουθήσασα μάχη έπέφερε ολοσχερή καταστροφή τής περιοχής και κάθε άναστολή κάθε κατοίκησης, πού είχαν σάν άποτέλεσμα τή μετατόπιση τής λατρείας σέ άλλα σημεία. Δέν άποκλείεται, όλη, τότε νά καταστράφηκε από τούς Πέρσες και τό Ιερό τέμενος των "Αρχαίων χρόνων, πού άποτελούσε τό βρατον γιά τά ΠΕ - ΜΕ έρείπια των προπατόρων των Μαραθώνων και νά μή χρησιμοποιήθηκε πλέον.

Πάντως, πρέπει νά νοηθεί ότι ο δήμος του Μ. άποτελούσε κέντρο τής Τετράπολης και έκτεινόταν προς τά ένδότερα (Βρανά) και άκόμη δυτικότερα μέ διάφορα έξαρτώμενα πολιςματα. Βορειότερα (όριο ή παλιά κοίτη του Χάραδρου) ήταν ή Τρικόρυνθος και νοτιότερα, μετά τό έλος τής Μπρεξίζας, ήταν ή Προβάλινθος (Νέα Μάκρη), όπου είχε άναπτυχθεί, όμοια, έκτεταμένος νεολιθικός οικισμός.

Τέμενος του "Ηρακλή ύπήρχε, άναμφισβήτητα, στο δήμο Μ. και Ιερά του θά ύπήρχαν και σέ άλλα γειτονικά σημεία. Δέν άποκλείεται, Ιερό τής "Αθηνάς νά ύπήρχε κοντά στον "Αγ. Δημήτριο, ένώ είναι άγνωστη άκόμη ή θέση του παραλιακού Δήλιου από τό όποιο άναχωρούσε ή θεωρία τής Τετράπολης γιά τή Δήλο.

"Ενα από τά Ιερά του "Ηρακλή στον Μ. ήταν τό του "Ηρακλή "Εμπύλιου, προς τιμή του όποιου διοργανώνονταν τά "Ηράκλεια "Εμπύλια. Τό Ιερό αυτό ήταν στή θέση Βαλαρία, βορειότερα από τό έλος τής Μπρεξίζας και κοντά στή σήμερα έρειπιμένη έκκλησία των "Αγίων Θεοδώρων. "Εκεί δίπλα, κέν τεμείνου "Ηρακλέους ("Ηροδ. VI, 108) είχαν στρατοπεδεύσει οι "Αθηναίοι, ένώ οι Πέρσες κοντά στο Σωρό. Τό σημείο αυτό, πού είχε προταθεί άρχικά από τόν Eug. Vanderpool (Α.Α.Α 1966, σ. 323 και Hesperia 1966, σ. 104 - χάρτης), διαπιστώθηκε πρόσφατα σάν τό πιθανότερο (Π. Θέμελης, ΑΔ 29, 1974, Α. σ. 236 και Στέφ. Κουμανούδης ΑΑΑ 1978, σ. 237 - 242) μετά τήν άνεύρεση (Σπ. Μαρινάτος, ΠΑΕ 1972, σ. 6, πίν. 1β) έπιγραφής του 5ου αι π.Χ., πού μνημονεύει άνάθεση αγάλματος στον "Εμπύλιο "Ηρακλή.

Τό έπίθετο του "Ηρακλή όφειλόταν στίς

Πύλες, στο στενό, δηλ., πέρασμα (όπως στίς Θερμοπύλες) στο νότιο τμήμα τής πεδιάδας, πού οδηγούσε προς νότο προς τής πεδιάδα τής Μεσογείου. "Εκεί, λοιπόν, στίς Πύλες, όπως τό καθόρισε προσφώς ο Κουμανούδης, μπροστά «άπό τή στενωπό πού σχηματίζει τό όρος "Αγριλίκι και τό έλος τής Μπρεξίζας και τό τέμενος του "Ηρακλή του "Εμπύλιου, δηλαδή κυριολεκτικά θέση μπροστά από τής Πύλες του Μαραθώνος» είχαν στρατοπεδεύσει οι "Αθηναίοι και, τελικά, μπροστά από αυτές παρατάχθηκαν γιά τήν τελική άναμέτρηση (χάρτης ΑΑΑ 1978 σ. 241).

"Τρόπαιο λευκού λίθου» έστησαν πάνω σέ ψηλό Ιωνικό κίονα οι "Αθηναίοι μετά τή μάχη στο σημείο όπου θεωρείται ότι πέτυχαν τήν τελική μάχη και αυτό εύρέθηκε κοντά στήν έκκλησία τής Παναγίας Μεσοσπορίτισσας (1500 μ. σήμερα από τή θάλασσα), πού έπισημάνθηκε από τόν Eug. Vanderpool (Hesperia 1966, σ. 93 - 106, πίν. 31 - 35), ένώ, άλλο τρόπαιο, προερχόμενο από τόν Μ., βρίσκεται στο Βρετανικό Μουσείο. Τό πρώτο δέν άποκλείεται νά μεταφέρθηκε εκεί από άλλο σημείο.

"Η Προβάλινθος άποτελεί τό νότιο τμήμα τής "Υπτηνίας (Τετράπολις) του Μ. Τό νεκροταφείο των Ιστορικών χρόνων βρισκόταν στο σημείο όπου σχηματίστηκε τό έλος τής Μπρεξίζας, όπως ξέρουμε από έπιτύμβιες στήλες Προβαλισίων του 4ου π.Χ. αι. Στήν ίδια περιοχή σχηματίστηκε και Ρωμαϊκών χρόνων τέμενος (θέση Βάλτος, τό γνωστό Μικρό "Ελος, 1.500 μ. νότια του Σωρό) πού άνασκάφηκε τό 1968 (Α. Βαβρίτσας, ΑΑΑ 1968, σ. 230 - 36). Τό τέμενος αυτό άποτελούνταν από μεγάλων διαστάσεων περιβολο πού είχε, τουλάχιστον στό βόρεια πλευρά του, μία μνημειώδους κατασκευής μαρμαρίνη πύλη διακοσμημένη έκάτερωθεν από υπερφυσικού μεγέθους αιγυπτιαζόντα αγάλματα θεοτήτων τής Ρωμαϊκής έποχής (Βαρβίτσας, έκ. 1 - 9, Sybel σ. 7 - 8, άριθ. 39). Τό έσωτερικό του τέμενους περιλάμβανε ένα μεγάλο οικοδομικό συγκρότημα και ένα κλιμακωτό βάθρο σέ μορφή πυραμίδας. Τό τέμενος αυτό των αιγυπτιακών θεοτήτων ("ισίδω κ.ά.) άναγεται στήν έποχή του "Ηρώδη του "Αττικού, πού καταγόταν από τό Μαραθώνα.

Στήν περιοχή βρέθηκε και ένα άριστα διατηρημένο ρωμαϊκό βαλανείο του 2ου μ.Χ. αι., πού χρησιμοποιήθηκε μέχρι και τόν 3ο μ.Χ. αι.

Οινόη. "Ο τέταρτος δήμος διατήρησε τό αρχαίο τοπωνύμιο σάν Νεονή - Νοινόνη. "Η κατοίκηση βεβαιώθηκε από τά Νεολιθικά χρόνια στο σπήλαιο του Πανός (βλ. λήμμα). Στήν Οινόη ύπήρχε Πύθιο, όπου ο Ιερέας είχε τήν ύποχρέωση νά έκτελεί καθημερινά θυσιές προς τιμή του "Απόλλωνα. "Αλλη Ιδιωτυπία ήταν ότι, όταν άποστελλόταν θεωρία στους Δελφούς, σύγχρονα άποστελλόταν άλλη από τούς Δελφούς. "Ολη ή περιοχή ήταν κατά τήν αρχαιότητα εύφορότατη και ήταν περιώνυμη γι' αυτό (Λουκ. "Ικαρομνιππος 18).

"Ερείπια βρίσκονται κατάσπαρτα γύρω στή μικρή έκκλησία των "Αγίων "Αποστόλων και στο μεσαιωνικό Πύργο. "Από άνασκαφές του Μαρινάτου (ΠΑΕ 1972, σ. 7, πίν. 2 - 3) νότια τής έκκλησίας, προέκυψε σπουδαίο κτίσμα των αρχαίων του 2ου π.Χ. αι., πού άποτελούσε τό σύστημα κατανόμης των ύδάτων παρακείμενης πηγής.

Στήν περιοχή μεταξύ του λόφου Κοτρώνι και των βουνών τής Σταμάτας (στή θέση ή «Μάντρα τής Γριάς» έπεσήμανε πρώτος ο Fauvel (1792) τόν περίβολο (μήκους 3.000

μ.) του κτήματος του "Ηρώδη του "Αττικού και διάβασε τήν έπιγραφή «Πύλη "Ηρώδου ο χώρος εις όν εισέρχει». "Αργότερα ο Γ. Σωτηριάδης διάβασε τήν άλλη έπιγραφή «"Ομνοσίας "Αθανάτου Πύλη Ρηγίλλης ο χώρος εις όν εισέρχει», πράγμα πού έπιβεβαίωσε τήν ταύτιση. Οι παραστάδες τής πύλης είχαν ύψος 2,40 μ. και στήν κύρια όψη τής δεξιάς από αυτές είχε χαραχθεί ένα έπίγραμμα. "Η έπίσπεψη τής πύλης σχηματιζόταν από λίθινο τόξο, στήν κεντρική σφήνα του όποιου ύπήρχαν οι δύο έπιγραφές τής πύλης μέ τά όνόματα του "Ηρώδη και τής Ρηγίλλης. "Ενθρονιστάριζόνταν (όλόγλυφοι) ο "Ηρώδης και ή Ρηγίλλη.

Βιβλιογραφία: Geagan D. J., *A new Herodes Epigram from Marathon*, AM 1984, σ. 149 - 156, Beil. 82 - 83-Mallwitz A., *"Ομνοσίας "Αθανάτου Πύλη*, AM 1964, σ. 157 - 164, Beil. 84 - 88, πίν. 1 - 3.

Τρικόρυνθος. "Αποτελούσε τό βόρειο δήμο τής Τετράπολης. "Οπως και ή Προβάλινθος, έτσι και ή Τρικόρυνθος είχαν κατοικηθεί σέ μεγάλη έκταση (ιδιαίτερα κατά τούς ΠΕ II χρόνους σάν παράλιος οικισμός και αυτό υποδηλεί τό προελληνικό της όνομα. Σέ εκείνη τήν περιοχή τοποθετείται ή Μακαρία πηγή και ή όχύρωση πού διακρίνεται ΒΔ τής πηγής φανερώνει μέ τόν τρόπο οικοδόμησής της τήν προϊστορική της καταγωγή. Στήν περιοχή Τρικορύνθου είχε άγκυροβολήσει ο περσικός στόλος και στήν παραλία της έληξε ή μάχη του Μαραθώνα και ειδικότερα ή μάχη «έπί ταις ναυσίν», μέ άποτέλεσμα νά σπηθεί εκεί ένα, τουλάχιστον, τρόπαιο νίκης. Είναι, δηλαδή γνωστό ότι λόγω του Μεγάλου "Ελους τής περιοχής άναγκάστηκαν οι Πέρσες νά υποχωρήσουν προς τήν παραλία και νά βρούν καταφυγή στα πλοία τους γιά νά μή καταλήξουν σέ αυτή τή «λίμνη τά πολλά έλώδη» (Εύθ. Ματροκώστας ΑΑΑ 1974, 1 - 7).

"Η νεώτερη έρευνα (1970 - 72) βοηθήθηκε στο έπακρο από τόν έγκατεστημένο στή Ν. "Υόρκη έφοπιστή Εύγ. Παναγόπουλο, ο όποιος άπαλλοτρίωσε τούς αρχαιολογικούς χώρους στο Τσέπι και στον Βρανά, έκαμε τόν άσφαλτοστρωμένο δρόμο στήν κοιλάδα του Βρανά, τό στέγαστρο του νεκροταφείου στο Τσέπι, των ΜΕ τύμβων και του θολωτού τάφου, τό νέο "Αρχαιολογικό Μουσείο και τήν έξωτερική διαρρύθμιση του λεγόμενου τύμβου των Πλαταιών.

Βιβλιογραφία: Wrede, *Marathon*, Re XIV 2 (1930) 1428 - 30 Kendrick Pritchett W., *Marathon*, 1960: EAA IV, 1981, 822 - 23: Bum A. R., *Persia and the Greeks*, 1962, 236 - 257: Kendrick Pritchett W., *Studies in ancient Greek topography*, I, 1965, 83 - 93: II, *Battlefields*, 1969 1 - 11: Hammond N. G. I., *JHS* 1968, 13 - 57 και εν *Studies in Greek history* 1973, 170 - 201: Μαρινάτος Σπ., ΠΑΑ, 1970, ΑΑΑ 1970, ΠΑΕ 1970 - 72 και εν *bronze age migrations in the Aegean*, 1973, 107 - 113: Lloyd Al., *Marathon*, 1973: Θέμελης Π., ΑΔ 29, 1974, Α. 226 - 244, πίν. 138 - 148: Wyatt W. F., *Marathon, the princetown encyclopedia of classical sites*, 1976, 550: Κουμανούδης Στέφ., ΑΑΑ 1978, 232 - 244: «Gazetter», 1, 1979, 218 - 220: Παπαχατζής Νικ., *Παυσανίου "Ελλάδος Περιήγησις*, Α., 1979, 419 - 426: Φωτιάς Κ. Φ., *"Η Τετράπολις του Μαραθώνος* (ύπό έκδοση).

Γ. Σ. ΚΟΡΡΕΣ

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

Μαραθώνα λίμνη. Τεχνητή λίμνη πού κατασκευάστηκε γιά τήν όδρευση τής "Αθήνας, στήν περιοχή του Μαραθώνα. Οι έργασίες άρχισαν τό 1926 και τό πρώτο νερό διοχετεύθηκε στο δίκτυο τής "Αθήνας στίς 3 "Ιουνίου 1931. "Εχει χωρητικότητα 41 εκατομ. μ³ και τό φράγμα, μέ τό όποιο σχηματίστηκε ή λίμνη έχει ύψος 285 μ. "Η λίμνη του Μαραθώνα, ένισχυμένη και μέ διάφορα συμπληρωματικά έργα, κάλυψε γιά μεγάλο διάστημα τίς άνάγκες τής πρωτεύουσας.

Μετά τόν πόλεμο και λόγω τής αύξησης